

Slavica Blažeka Kokorić¹
Pravni fakultet - Studijski centar socijalnog rada
Nazorova 51, 10 000 Zagreb

Jelena Birovljević²
Centar za socijalnu skrb Osijek
Ivana Gundulića 22, 31 000 Osijek

POSVOJITELJSKE OBITELJI - IZAZOVI PRILAGODBE I REAKCIJE OKOLINE

Sažetak:

Posvojenje, jednako kao i biološko roditeljstvo, donosi značajne promjene u dinamici bračnih i obiteljskih odnosa, a često je popraćeno početnim nesnalaženjem roditelja u roditeljskoj ulozi, preispitivanjem vlastitih roditeljskih kompetencija te specifičnim reakcijama okoline, koje nerijetko u sebi sadrže različite mitove i predrasude o posvojenju. U radu su predstavljeni rezultati istraživanja provedenog metodom polustrukturiranog dubinskog intervjua sa deset posvojiteljica, koje je imalo za cilj dobiti uvid u iskustva posvojiteljica o prilagodbi posvojiteljskih obitelji na posvojenje te o reakcijama okoline na posvojenje. Posvojiteljice opisuju da im je inicijalnu prilagodbu na posvojenje olakšalo prethodno postepeno upoznavanje posvojenog djeteta, djetetove pozitivne osobine, neformalna podrška supružnika i šire obitelji, mogućnost korištenja prava na posvojiteljski i roditeljski dopust, ranije iskustvo posvojenja i/ili rada s djecom te prethodna informiranost o posvojenju i izazovima koje ono nosi. Okolnosti koje su im otežavale inicijalnu prilagodbu su nagla promjena dnevne rutine, nesigurnost u vlastite roditeljske kompetencije, nedostatak ranijeg iskustva roditeljstva, odbijanje djeteta da prihvati novu obitelj, izrazita navezanost djeteta na posvojiteljicu, nedostatak vremena, niska naknada za vrijeme roditeljskog dopustate nedostatak formalne podrške nakon posvojenja. U odnosu s partnerom nakon posvojenja posvojiteljice prepoznaju veću bliskost i povezanost, uz istovremenu snažnu fokusiranost oba partnera na dijete. Kada su u pitanju reakcije bliže i šire okoline na posvojenje, posvojiteljice opisuju svoje suočavanje sa sljedećim stereotipima okoline o posvojenju kao što su veličanje posvojitelja kao "spasitelja", poimanje "pravog roditelja" isključivo kroz genetsko nasljeđe, negativna očekivanja okoline o razvojnim ishodima posvojenog djeteta te (ne)primjerene reakcije stručnjaka. Neke posvojiteljice navode svoj stav da je, radi zaštite djeteta od predrasuda iz okoline, bolje prešutjeti činjenicu posvojenja široj okolini i pažljivo selekcionirati koga i kada upoznati s činjenicom posvojenja. Rezultati istraživanja upućuju na potrebu sustavnijeg rada na senzibilizaciji javnosti i razbijanju predrasuda o posvojiteljskim obiteljima te na potrebu organiziranja kvalitetne, stručne podrške koja će biti dostupna svim posvojiteljskim obiteljima, posebice u fazi inicijalne prilagodbe na posvojenje, a i kasnije, ovisno o iskazanoj potrebi posvojiteljskih obitelji.

Ključne riječi: posvojenje, prilagodba, reakcije okoline, podrška posvojiteljskim obiteljima

---

¹Izv. prof. dr. sc. Slavica Blažeka Kokorić, e-mail: sblazeka@pravo.hr

²Jelena Birovljević, magistra socijalnog rada, e-mail: jelenabirovljevic@gmail.com

Adopting families – challenges of adaptation and reactions of the social environment

Summary:

Adoption, as well as biological parenting, brings significant changes in the dynamics of marital and family relationships, and is often accompanied with parents' initial struggling to get by in the parental role, questioning their parental competences and specific reactions of the social environment, which often include various myths and prejudices against adoption. In the paper have been presented the results of a research conducted by the method of semi-structured deep interview of ten adopting mothers, the goal of which was to gain insight into the adopting mothers' experiences of their families' adoption adaptation and the reactions of the social environment to it. The adopting mothers describe that the initial adoption adaptation was made easier by the previous gradual getting to know the adopted child, the child's positive characteristics, informal support by the spouse and wider family, the possibility to exercise the right to adopting and parental leave, earlier parenting experience and/or experience of working with children as well as being informed about adoption and the challenges it brings. The circumstances which made the adoption difficult are sudden change in daily routine, insecurities about their own parental competences, lack of previous parenting experience, the child's unwillingness to accept the new family, the child's marked detachment from the adopting parent, lack of time, low income during maternity leave and lack of formal support following the adoption. In the relationship with the partner following the adoption, the adopting mothers recognise more closeness and connectedness, along with simultaneous strong focus of both partners on the child. Regarding the reactions to the adoption of the immediate and wider social environment, the adopting mothers describe their facing the following stereotypes about adoption glorifying the adopting parents as 'saviours', viewing the 'real parent' exclusively through genetic inheritance, negative expectations by the environment of the adopted child's developmental outcomes and (in)appropriate reactions of experts. Some adopting mothers state their view that, to protect the child from the prejudices of the surroundings, it is better not to share the fact of adoption with the wider environment and carefully to select who and when to inform about the fact of adoption. The results of the research indicate the need for more systematic work on sensitizing the public, eliminating the prejudices about adopting families and the need to organize competent professional help available to all adopting families, especially in the initial phase of adoption adaptation, as well as later, depending on the need expressed by the adopting families.

Key words: adoption, adaptation, reactions of the environment, support to adopting families

1. Uvod

Praksa posvojenja u mnogim kulturama ima dugu tradiciju te se kroz povijest javljala i prije integriranja instituta posvojenja u zakonske okvire pojedine zemlje, motivirana najčešće željom za osiguranjem muškog nasljednika i produživanjem obiteljske loze, potrebom za zbrinjavanjem odraslih osoba u starosti, željom za realizacijom roditeljstva kod parova s problemom neplodnosti, altruizmom i željom da se pruži trajni dom djetetu koje nema mogućnost odrastati uz biološke roditelje i slično (Gajer-Pijacun, 1983, Hrabar, 2008, Daniluk i Hurtig-Mitchell, 2003, Malm i Welti, 2010).

Danas se posvojenje smatra prije svega najkvalitetnijim oblikom trajnog zbrinjavanja djece bez (odgovarajuće) roditeljske skrbi, koje treba omogućiti posvojenom djetetu odrastanje u kvalitetnom obiteljskom okruženju, a posvojiteljima realizaciju željenog roditeljstva. Prema članku 143. Obiteljskog zakona (NN, 116/03., 17/04., 136/04., 107/07., 57/11., 61/11. i 25/13) *„posvojenjem nastaje između posvojitelja i njegovih srodnika s jedne strane, te posvojenika i njegovih potomaka s druge strane, neraskidiv odnos srodstva i sva prava i dužnosti koja iz toga proizlaze“*. U pravnoj regulativi i odlučivanju u postupku posvojenja, interes i dobrobit djeteta uvijek trebaju imati prioritet u odnosu na interes posvojitelja. *„Prvenstvena svrha posvojenja je pružiti djetetu obitelj i dom koje će zvati svojim, a ne osigurati dijete za neku obitelj“* (Radočaj, 2007:241). Navedeni princip ističe se u mnogim međunarodnim dokumentima, a o tome eksplicitno govori i 125. članak Obiteljskog zakona (NN, 116/03., 17/04., 136/04., 107/07., 57/11., 61/11. i 25/13) u kojem se ističe da se posvojenje može zasnovati samo ako je u interesu djeteta, te da se u samom postupku zasnivanja posvojenja procjenjuju osobine posvojitelja u odnosu na dobrobit djeteta. Shodno navedenom može se zaključiti da društvena i profesionalna zajednica ima obavezu, kroz zakonsku regulativu i stručni rad, kreirati uvjete koji će omogućiti da se putem posvojenja doista realiziraju najbolji interesi djeteta, odnosno da zasnivanje posvojenja bude na dobrobit posvojenog djeteta, ali i cjelokupne posvojiteljske obitelji.

Kako bi se u praksi implementiralo načelo zaštite najboljeg interesa djeteta u postupku posvojenja, potrebno je kreirati ne samo kvalitetan zakonodavni okvir, već i precizne standarde provedbe pojedinih stručnih postupaka tijekom realizacije posvojenja. U dosadašnjoj praksi posvojenja u Republici Hrvatskoj u tom pogledu uočene su određene manjkavosti, koje se primjerice očituju u nedostatku razrađenih jasnih standarda i smjernica kojih se trebaju pridržavati centri za socijalnu skrb u postupku uparivanja potencijalnih posvojitelja s

određenim djetetom kod kojeg su ispunjene pretpostavke za posvojenje. Na navedeno ukazuje i Diana Topčić-Rosenberg (2012), predsjednica Adopte - udruge za potporu posvajanju, koja napominje da „*dosad nije bilo standarda na koji način centri za socijalnu skrb trebaju postupati u izboru posvojitelja pa je svaki centar imao svoj pristup*“. Na tragu navedenog Degmenčić navodi da se pri odabiru potencijalnih posvojitelja djelatnici stručnog tima pojedinog centra za socijalnu skrb rukovode načelom najboljeg interesa djeteta, a samu odluku donose temeljem sljedećih *okvirnih elemenata procjene*: dob i zdravstveno stanje djeteta, dosadašnji djetetov život, psihofizički razvoj, obiteljske prilike, njegove navike, sklonosti sportu, glazbi i drugim kreativnim aktivnostima, dosadašnji tijek i uspjeh u školovanju, želje same djece, gdje žive potencijalni posvojitelji, koje su njihove navike, koliko su u mogućnosti boraviti s djetetom, koliko mu mogu pružiti u odgojnom, materijalnom i socijalnom pogledu, zvanje potencijalnih posvojitelja, zdrava psihosocijalna klima u obitelji, povezanost posvojitelja s užom i širom obitelji te podrška okoline posvojiteljima u namjeri da posvoje dijete (Degmenčić, 2004,161).

Sam postupak pripreme i edukacije potencijalnih posvojitelja za posvojenje u dosadašnjoj praksi posvojenja u Republici Hrvatskoj također nije sustavnije razrađen, pa se tako često događalo da posvojitelji ulaze u posvojenje nepripremljeni, s neprorađenim i neosvijешtenim mitovima o posvojenju, s idealiziranom slikom i nereálnim očekivanjima od posvojenog djeteta, s nezavršenim procesima tugovanja zbog nemogućnosti rađanja biološkog djeteta, s nepoznavanjem i nerazumijevanjem specifičnih reakcija i potreba posvojenog djeteta koje se javljaju kao posljedica traumatskih iskustava vezanih uz doživljaj odbacivanja, zanemarivanja ili zlostavljanja u biološkoj obitelji i slično.

Nadalje, postojeći sustav posvojenja u Republici Hrvatskoj ima određene manjkavosti i u pogledu izostanka pružanja organizirane, sustavne podrške posvojiteljskim obiteljima u periodu nakon zasnivanja posvojenja. Naime poznato je da, iako čin posvojenja obično predstavlja sretan događaj u životima svih uključenih aktera, on nije sretan završetak već je tek početak novog razdoblja u životu posvojiteljske obitelji koje je ispunjeno brojnim izazovima i zahtjevima prilagodbe. Bez obzira na složenost situacije u kojoj se posvojiteljske obitelji obično nalaze na početku zajedničkog života, dosadašnja praksa pokazuje da su posvojitelji obično vrlo usamljeni u suočavanju s različitim problemima prilagodbe, da se često srame ili se čak boje priznati stručnjacima da im je teško. Nedovoljno pripremljeni i bez adekvatnih informacija o mogućim teškoćama prilagodbe, posvojitelji često doživljavaju probleme na koje

nailaze kao izraz svoje nekompetentnosti u roditeljskoj ulozi, te zbog toga najčešće nisu spremni potražiti podršku od stručnjaka iz centara za socijalnu skrb koji su im netom prije, kroz postupak provjere podobnosti za posvojenje, ukazali povjerenje da mogu biti kompetentni roditelji.

U kontekstu navedenih problema i uočene potrebe unapređenja postojećeg sustava posvojenja u Republici Hrvatskoj, u posljednje vrijeme javljaju se značajni iskoraci, potaknuti ponajprije od strane nevladinog sektora, ali i brojnih stručnjaka unutar sustava socijalne skrbi i šire, u smjeru organiziranja kvalitetnije pripreme i podrške posvojiteljskim obiteljima za uspješno suočavanje s različitim izazovima koje sa sobom donosi posvojenje djeteta. Također najavljene su i određene reforme i promjene u procesu posvajanja kroz novi zakonski okvir. Posljednjih godina u Republici Hrvatskoj razvija se sve više i mreža neformalne podrške između samih posvojitelja. Posvojitelji se sve češće međusobno povezuju i razmjenjuju svoja iskustva putem različitih internetskih foruma ili se okupljaju putem nevladinih udruga koje se bave tematikom posvojenja, no nažalost ovakvi oblici podrške dostupniji su uglavnom posvojiteljima u većim gradovima te obično ne uključuju i mogućnost oslanjanja na organiziranu profesionalnu pomoć u okviru institucija.

Kako bi se unaprijedio sustav podrške posvojiteljskim obiteljima u Republici Hrvatskoj, nužno je učiniti i određene iskorake u kontekstu provođenja sustavnijih istraživanja o specifičnim potrebama i poteškoćama s kojima se susreću posvojiteljske obitelji. Pri tome je posebice važno sagledati perspektivu samih posvojitelja i posvojene djece. Nažalost, do sada postoji vrlo malo domaćih istraživanja čiji rezultati bi mogli dati preciznije odgovore na navedena pitanja. Nedavno je udruga Adopta objavila rezultate preliminarnog istraživanja o „*Problemima i potrebama posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelji, odgojno-obrazovne institucije i okolinu*“ (Kralj, Modić-Stanke, Topčić-Roseberg, 2014), no navedena tematika i dalje je u stručnim i znanstvenim radovima nedovoljno zastupljena i zanemarena. S druge strane brojna inozemna istraživanja i radovi upućuju na nedvojbeni zaključak da se posvojiteljske obitelji suočavaju s određenim specifičnim izazovima koji nisu svojstveni biološkim obiteljima.

Naime, činjenica je da posvojiteljska obitelj već u samom početku nastaje na posve drugačiji način od biološke. Nakon što se odluče za posvojenje, potencijalni posvojitelji najčešće moraju pokazati iznimno upornosti i strpljivosti kako bi realizirali roditeljstvo (Birovljević, 2011). Za

mnoge potencijalne posvojitelje je to vrlo dugačak i iscrpljujući period popraćen neizvjesnošću i sumnjama oko toga hoće li uspjeti ostvariti želju da postanu roditelji. Ako uspiju realizirati svoju roditeljsku ulogu, nakon početnog ushita posvojitelji se obično susreću s različitim neočekivanim situacijama, primjerice s doživljajem odbijanja od strane djeteta, s vlastitim strahovima zbog biološkog nasljeđa i zdravstvenih rizika posvojenog djeteta, s pritiskom na partnerske odnose, različitim emocijama vezanim uz biološke roditelje djeteta, s nesnalaženjem u situacijama kada trebaju dijete upoznati s činjenicom da je posvojeno, s nelagodom i neprihvatanjem iskazane želje posvojenog djeteta da upozna svoje biološke roditelje i slično (Jakovac-Lozić, 2000, Grgec-Petroci, Lacković i Maleš, 2011, Kralj, Modić-Stanke, Topčić-Roseberg, 2014, Nagle, 2006.). Posebnu teškoću posvojiteljima predstavlja i suočavanje s reakcijama okoline na posvojenje. Naime, u mnogim sredinama su još uvijek prisutne predrasude da će svako posvojeno dijete tijekom odrastanja iskazivati različite probleme, od zdravstvenih do ponašajnih, pri čemu se svaka poteškoća s kojom se suočava posvojeno dijete interpretira kao posljedica posvojenja, da posvojena djeca trebaju biti vječno zahvalna posvojiteljima koji su ih primili u svoju obitelj i slično (Adesman i Adamec, 2004, Birovljević, 2011.).

Dolaskom djeteta u posvojiteljsku obitelji započinje proces postepenog upoznavanja članova obitelji, proces prihvaćanja novih uloga, postepene izgradnje povjerenja i bliskosti u posvojiteljskoj obitelji. Navedeni proces okvirno sadrži pet specifičnih faza kroz koje prolaze posvojeno dijete i njegovi roditelji u procesu međusobne prilagodbe (Lavin, 2002, prema Ajduk, 2013,27):

- 1) *Period medenog mjeseca* - dijete se ponaša kao gost, ne čini „krive“ stvari i roditelji misle da su našli idealno dijete,
- 2) *Ispitivanje granica* - dijete mijenja svoje ponašanje, testira granice da vidi koliko je potrebno da bude opet odbačeno, kod roditelja se može javiti sumnja da li su donijeli ispravnu odluku o posvojenju,
- 3) *Otrežnjenje*- roditelji uočavaju svu težinu i kompleksnost situacije, pokušavaju se prilagoditi i prihvatiti promjene u dosadašnjem životu,
- 4) *Hvatanje u koštacs problemima*- dijete još uvijek testira roditelje, ali oni su sad naučili kako da bolje kontroliraju stvari,
- 5) *Kvalitetne interakcije* - uspostavljen je dobar radni model funkcioniranja nove obitelji i razvija se stvarni osjećaj obitelji, roditelji sve češće osjećaju da ne mogu zamisliti život bez posvojenog djeteta.

Proces prilagodbe djeteta na život u posvojiteljskoj obitelji može se razlikovati od situacije do situacije, no praksa i rezultati različitih istraživanja pokazuju da u pravilu što je dijete duže u nekom obliku skrbi ili s biološkim roditeljima, to je period prilagodbe na posvojenje obično duži (Ajduk, 2013.). Većina autora koji su se bavili odrednicama dječje prilagodbe na posvojenje slažu se da je jedna od bitnih odrednica prilagodbe dob odvajanja djeteta od biološke obitelji, odnosno dob dolaska u posvojiteljsku obitelj. Tako je prilagodba na posvojenje obično lakša kod djece koja su doživjela iskustvo odvajanja iz biološke obitelji u ranom periodu života (do osmog mjeseca djetetovog života), jer u toj razvojnoj dobi dijete još ne percipira svjesno iskustvo gubitka (Jakovac-Lozić, 2000). Ipak, rezultati istraživanja pokazuju da i djeca koja su posvojena u ranoj, dojenačkoj dobi ponekad mogu iskazivati poteškoće prilikom dolaska u novu obitelj posvojitelja. Navedene teškoće obično se manifestiraju u vidu problema sa spavanjem ili prehranom, iskazivanjem znakova tjeskobe, uznemirenosti i nesigurnosti. Neka djeca postaju pretjerano navezana uz posvojiteljicu, te se boje nepoznatih ljudi, a neka pokazuju neočekivane emocionalne reakcije, kao što su iznenadni ispadi ljutnje, neutješno plakanje ili potpuno odbijanje bilo kakvog kontakta (Dalen, 2011).

Prilagodba na posvojenje je obično složenija kod djeteta koje je posvojeno u starijoj dobi, jer je tada dijete već svjesno iskustva gubitka ili odbačenosti od bioloških roditelja, veća je vjerojatnost da je doživjelo traume u biološkoj obitelji ili da je bilo dugotrajno smješteno u dječjem domu, gdje zbog organizacijskih uvjeta i institucionalnog smještaja nije imalo mogućnosti razviti odgovarajući tip bliskosti, tj. sigurne privrženosti (Groza i Rosenberg, 2001, Dalen, 2011, Tarroja, 2015). Starijoj djeci, za razliku od djece novorođenčadi, teško pada i odvajanje od biološke rodbine i kruga prijatelja te je njihov gubitak dvostruk (Ajduk, 2014, 28). Općenito, može se zaključiti da ukoliko djeca posvojenje doživljavaju kao gubitak, kao nešto stigmatizirajuće ili prijeteće, vjerojatnije je da će u inicijalnoj prilagodbi pokazivati emocije tjeskobe, tuge, stida, ljutnje ili zbunjenosti (Brodzinsky, 1993). Također treba imati na umu da se posvojena djeca, bez obzira na dob, često osjećaju krivima za posvojenje, da često ne razumiju postupak posvojenja jer nisu adekvatno informirana i pripremljena za posvojenje te da obično nemaju potpuni uvid u svoju osobnu povijest i biološko porijeklo, što često stvara kod posvojene djece iluzije i mitove o posvojenju te dodatne teškoće u njihovoj prilagodbi na posvojenje (Groza i Rosenberg, 2001).

Veliki broj stranih istraživanja na području posvojenja usmjerilo se i na ispitivanje ponašajnih i psihičkih poteškoća koja su manifestirala posvojena djeca. Mnogi od rezultata starijih istraživanja ukazivali su na češće teškoće mentalnog zdravlja i problema u ponašanju kod

posvojene djece, poput češćeg iskazivanja agresije, hiperaktivnosti, krađe, laganja, bježanja od kuće, poremećaja u prehrani, poremećaja pažnje i učenja, češće ovisnosti i slično (Brodzinsky, 1993, Brodzinsky, 1990, prema Dalen, 2011). Tumačenju navedenih rezultata istraživanja treba pristupiti oprezno. Naime, brojna takva istraživanja provedena su na kliničkom uzorku, odnosno istraživački podaci su prikupljeni od roditelja i djece koji su zatražili psihijatrijsku ili psihološku pomoć. Dakle, treba imati na umu da takav uzorak nije reprezentativan, odnosno da se rezultati dobiveni takvim istraživanjima ne mogu se generalizirati za cijelu populaciju posvojene djece. Kako bi se izbjegle zamke pojednostavljenog i pogrešnog zaključivanja, u novijim istraživanjima koja su usmjerena na detekciju problema u ponašanju ili drugih negativnih razvojnih ishoda posvojene djece, koriste se složeniji nacrti istraživanja kojima se nastoji ispitati izravna i neizravna povezanost predadoptivnih stresora i obiteljskog funkcioniranja posvojiteljskih obitelji na pojavu razvojnih teškoća posvojene djece Tarroja (2015).

Kada je riječ o odrednicama prilagodbe posvojenog djeteta za život u posvojiteljskoj obitelji, zanimljivo je spomenuti i rezultate istraživanja koji upućuju na povezanost ishoda prilagodbe s načinom komunikacije o posvojenju u obitelji. Rezultati upućuju na zaključak da zataškavanje istine o posvojenju te zatvorenost za razgovor o posvojenju, jednako kao i potenciranje stalne komunikacije o posvojenju kroz neprimjereno inzistiranje i isticanje činjenice posvojenja, mogu prouzročiti probleme u djetetovoj prilagodbi (Brodzinsky, 1993, Silin, 1996). I sam odgojni stil i odnosi među posvojiteljima imaju velik utjecaj na dijete, njegovu prilagodbu i razvoj. Naime, ukoliko posvojitelji prihvaćaju i zadovoljni su posvojenjem, te su emotivno topli prema djetetu, veća je vjerojatnost da će dijete pokazivati bolju prilagodbu na posvojenje (Brodzinsky, 1993). S druge strane, brojna istraživanja su pokazala da djeca koja dolaze iz posvojiteljskih obitelji u kojima posvojitelji imaju emocionalnih problema, razvedeni su ili je obitelji bila suočena s velikim stresnim događajima poput nenadanog smrtnog slučaja i slično, manifestiraju više problema od posvojene djece koja dolaze iz stabilnih posvojiteljskih obitelji (Cadoret, 1990, Cadoret i sur., 1985, Rosenthal i sur., 1988, sve prema Brodzinsky, 1993). Zanimljivo je spomenuti i rezultate stranih istraživanja koja su se bavila usporedbom karakteristika posvojiteljskih i bioloških obitelji, u kojima se pokazalo da su posvojiteljske obitelji čak stabilnije u svom funkcioniranju od bioloških obitelji (manji postotak razvoda, manje stope preseljenja i slično) što ukazuje za pozitivne ishode dugoročne prilagodbe posvojiteljskih obitelji (Dalen i Satersdal, 1992, Cederblad i sur., 1994, sve prema Dalen, 2011).

Zaključno možemo reći da su u razvijenim zapadnim zemljama dosad provedena brojna istraživanja na temu posvojenja, te da su istraženi različiti aspekti posvojenja poput motivacije za posvojenje, pripreme i prilagodbe na posvojenje, karakteristike posvojiteljskih obitelji, dugoročnih razvojnih ishoda posvojene djece i slično. U većini istraživanja, istraživači su se usmjeravali na posvojitelje, a manje na posvojenu djecu i biološke roditelje (Dalen, 2011).

S obzirom da se rezultati stranih istraživanja ne mogu bez kritičkog odmaka interpretirati i smatrati relevantnima za naše podneblje, te s obzirom da u Hrvatskoj nedostaju istraživanja o izazovima s kojima se susreću posvojitelji i posvojena djeca u procesu prilagodbe na posvojenje, postoji više nego izražena potreba za produblivanjem znanstvenih i stručnih uvida u ovo područje. Stoga je namjera ovog rada dati doprinos u tom smjeru te temeljem dobivenih rezultata ponuditi određene smjernice za provođenje budućih istraživanja i unaprjeđenje stručne prakse u području pružanja kvalitetnije podrške posvojiteljskim obiteljima.

2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj istraživanja je dobiti detaljniji uvid u iskustva posvojitelja vezana uz prilagodbu posvojiteljskih obitelji na posvojenje i odnos okoline prema njima nakon realiziranog posvojenja.

U skladu s navedenim ciljem postavljena su sljedeća *istraživačka pitanja*:

1. Kakva su iskustva posvojitelja s inicijalnom fazom prilagodbe na posvojenje?
2. Kako posvojitelji doživljavaju svoj partnerski odnos i roditeljsku ulogu nakon realiziranog posvojenja?
3. Kako posvojitelji doživljavaju odnos okoline prema njima nakon realiziranog posvojenja?

3. Metodologija istraživanja

3.1. Sudionici istraživanja

Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 10 posvojiteljica u dobi od 32 do 49 godina. Sve posvojiteljice žive u bračnoj zajednici sa suprugom, na području grada Zagreba i bliže okolice te imaju završen viši ili visoki stupanj obrazovanja. Sve sudionice istraživanja navode da su se odlučile na posvojenje potaknute problemima nemogućnosti biološkog začeća djeteta. Sudionice istraživanja su heterogena skupina po broju posvojene djece³, prema zaposlenju, materijalnim prilikama i dobi djeteta u kojoj je dijete posvojeno (kreće se u rasponu od mjesec dana do deset godina). Heterogena skupina su i po pitanju vremenskog perioda od zasnivanja posvojenja do provođenja istraživanja (kod četiri sudionice istraživanja posvojenje je realizirano u vrlo kratkom periodu manjem od 6 mjeseci prije istraživanja, dok je kod ostalih posvojenje realizirano u periodu od jedne do šest godina prije istraživanja). Specifično za ovu skupinu posvojiteljica je da su sve sudionice istraživanja prije zasnivanja posvojenja dobrovoljno sudjelovale u programu pripreme za posvojenje „Škola za posvojitelje“ koju provodi udruga «Na drugi način» te su se u suradnji s udrugom dobrovoljno javile za sudjelovanje u istraživanju.

3.2. Metoda prikupljanja i obrade podataka

Primjereno postavljenom cilju i istraživačkim pitanjima, u ovom radu se koristila kvalitativna metoda istraživanja. Podaci su prikupljeni metodom dubinskog polustrukturiranog intervjua. Razgovori su vođeni prema predlošku od 16 otvorenih pitanja (npr. «*Kako se danas snalazite u roditeljskoj ulozi?*»). Svaki razgovor je sniman diktafonom te je na taj način prikupljena građa kasnije transkriptirana i obrađena metodom otvorenog kodiranja koje sadrži tri različita postupka: pripisivanje pojmova empirijskoj građi, pridruživanje srodnih pojmova u kategorije te analiza značenja pojmova i kategorija (Mesec, 1998.).

3.3. Postupak provedbe istraživanja

---

³Od ukupno deset sudionica istraživanja, njih sedam ima posvojeno jedno dijete, tri sudionice imaju po dvoje posvojene djece, a jedna sudionica ima jedno biološko i jedno posvojeno dijete.

Istraživanje je provedeno tijekom lipnja i srpnja 2011. godine u prostorijama Obiteljskog centra Grada Zagreba, gdje je za provođenje istraživanja osigurana tiha i neometana atmosfera. Prije provođenja istraživanja dobivena je suglasnost Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta u Zagrebu za provođenje istraživanja. Okupljanje sudionika istraživanja realizirano je u suradnji s udrugom «Na drugi način» koja je kontaktirala posvojitelje s područja grada Zagreba i okolice koji su preko udruge završili program edukacije „Škola za roditelje“ te ih informirala o cilju i svrsi te mogućnosti uključivanja u istraživanje. Potencijalnim sudionicima istraživanja naglašeno je da je uključivanje i sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno, te da će svim sudionicima istraživanja biti zajamčena anonimnost i povjerljivost prikupljenih podataka. Prije samog početka provođenja intervjua sudionici su bili upoznati s činjenicom da će njihovi odgovori biti snimani diktafonom i transkriptirani u svrhu obrade dobivenih podataka. Također naglašena je mogućnost da sami sudionici preslušaju snimljenu vrpču i dobe na uvid transkript, no nitko nije izrazio želju za time. Obavijestilo ih se da mogu odustati od intervjua u bilo kojem trenutku, te da ne moraju odgovarati na pitanja za koja procijene da to ne žele.

Kao što je prethodno navedeno, podaci su prikupljeni metodom dubinskog polustrukturiranog intervjua, prema unaprijed koncipiranom predlošku s nesugestivnim pitanjima prema kojem je vođen razgovor, no sam tijekom razgovora nije bio strogo zadan već je ostavljeno dovoljno prostora i vremena da se određenim potpitanjima produbi ili nadogradi razgovor o određenoj podtemi. Razgovori su prosječno trajali oko sat vremena. Svi razgovori snimani su diktafonom, a snimljeni audio zapisi su transkriptirani, te obrađeni metodom otvorenog kodiranja.

4. Rezultati i rasprava

Kvalitativnom analizom odgovora sudionika istraživanja dobiven je uvid u iskustva posvojitelja o tome što im je olakšavalo, a što otežavalo fazu neposredne prilagodbe na posvojenje, te kako doživljavaju svoju roditeljsku ulogu, partnerski odnos i odnos okoline prema njima nakon posvojenja.

4.1. Iskustva inicijalne prilagodbe

Analizom odgovora sudionica istraživanja na prvo istraživačko pitanje: „Kakva su iskustva posvojitelja s inicijalnom fazom prilagodbe na posvojenje?“ dobivene su sljedeće kategorije:

Poteškoće u neposrednoj prilagodbi. Sudionice istraživanja su u svojim odgovorima o iskustvu inicijalne prilagodbe navodile da je *prvi period* neposredno nakon dolaska posvojenog djeteta u obitelj bio *stresan i težak* (*Ja ne mogu reći da mi je bilo savršeno* (3); *Bio je to stres* (5), te da je *prilagodba tekla postepeno* (*To je bilo postepeno... (1)*; *Prvo je bio generalno dosta nezainteresiran, onda se malo više počeo otvarati... (9)*). Neke posvojiteljice su opisale i određene specifične poteškoće s kojima su se susretale njihove obitelji u periodu inicijalne prilagodbe na posvojenje. Navedene poteškoće manifestirale su se kroz *veliku navezanost djeteta na posvojiteljicu* (*...fokusirao se isključivo na mene... (8)*; *...neće te pustiti, odmah počne plakati... (9)*), kroz *poteškoće spavanja posvojenog djeteta* (*Onda je počeo nešto brčkati sa snom... (9)*) te kroz *odbijanje djeteta da prihvati novu obitelj* (*...djeca odbijaju jednog roditelja, najčešće majku, to se i kod nas dogodilo (2)*; *I onda je on lijepo govorio da je njemu prije bilo ljepše... (6)*). Na mogućnost pojave ovakvih poteškoća ukazuju i rezultati ranije provedenih stranih istraživanja o ovoj temi, gdje je utvrđeno da vrsta i raspon djetetovih poteškoća u neposrednoj prilagodbi varira ovisno o karakteristikama razvojne dobi posvojenog djeteta, no da bez obzira na to velik broj posvojene djece u periodu neposredno nakon dolaska u posvojiteljsku obitelj iskazuje određene poteškoće. Te poteškoće mogu se manifestirati u području hranjenja (u vidu odbijanja hrane ili unošenja pretjerane količine hrane), u vidu problema sa spavanjem (npr. djeca odbijaju spavati odvojeno od posvojitelja) ili u vidu iskazivanja znakova nesigurne privrženosti (npr. djeca postaju izuzetno tjeskobna pri odvajanju od posvojitelja, izražavaju intenzivan strah pred nepoznatim ljudima ili pak nekritički odlaze potpunim strancima i slično) (Hallden, 1981, Cederblad, 1982, Blucher-Andersson, 1983, Bernsten i Eigeland, 1987, Dalen i Satersdal, 1992, sve prema Dalen, 2011). Na slične rezultate

upućuju i nalazi domaćeg istraživanja Kralj, Modić-Stanke i Topčić-Roseberg (2014) gdje su posvojitelji djece u dobi od jedne do šest godina kao najčešće probleme s kojima su se susretali u fazi inicijalne prilagodbe isticali poteškoće koncentracije i agresivnog ponašanja djeteta, napadaje ljutnje, intenzivni period tugovanja, odbijanje fizičkog kontakta djeteta i slično. Naznake sličnih poteškoća vidljive su i u odgovorima sudionica ovoga istraživanja, što upućuje na zaključak da su navedene situacije uobičajene za fazu inicijalne prilagodbe.

Za razliku od opisane prve kategorije, druga kategorija dobivenih odgovora govori o tome da neke posvojitelje suprotno ranije navedenom imaju i izrazito **pozitivna iskustva neposredne prilagodbe**. One opisuju svoje iskustvo dolaska posvojenog djeteta u obitelj kao izuzetno lijepi period u kojem se nisu susretali s nikakvim značajnijim teškoćama prilagodbe (*...to navikavanje bilo je jako lijep period... (1); ...nismo imali stvarno nikakvih teškoća... (4); ...tu nema nikakvih većih poteškoća... (6)*).

Sljedeća dobivena kategorija odgovora na prvo istraživačko pitanje je kategorija **različiti tempo prilagodbe**. Ova kategorija opisuje različita iskustva sudionica istraživanja o trajanju perioda inicijalne prilagodbe na posvojenje. Prema iskazima posvojiteljica, vidljivo je da je nekima trebalo po nekoliko tjedana da se uspješno prilagode novoj situaciji (*...to je trajalo dva-tri tjedna... (5)*), dok je drugima za to trebalo nekoliko mjeseci (*...stvarno je prošlo nakon jedno tri mjeseca... (4)*). Navedeno potvrđuju i druga istraživanja i radovi o fazama prilagodbe djeteta na posvojiteljsku obitelj (Lavin, 2002, prema Ajduk, 2013, Dalen, 2011), pri čemu se ističe da je za prilagodbu uvijek potrebno određeno vrijeme, no obično i u situacijama kada djeca izražavaju različite poteškoće s prilagodbom na novu obitelj, navedene poteškoće se obično smanje ili potpuno nestanu nakon perioda od tri do dvanaest mjeseca. To se pokazalo i u ovom istraživanju, budući da su sve sudionice istraživanja istakle u konačnici pozitivno iskustvo prilagodbe posvojenog djeteta na novu obitelj.

Okolnosti koje olakšavaju inicijalnu prilagodbu. Neki sudionice su navele da im je neposrednu prilagodbu olakšalo **prethodno postepeno upoznavanje djeteta**, odnosno mogućnost upoznavanja djeteta prije realizacije posvojenja (*...mi smo imali pet vikenda navikavanja... (1); ...pa smo ga dva i pol mjeseca posjećivali... (4)*). Uz to, sudionice istraživanja koje su imale **prethodnog osobnog ili profesionalnog iskustva s djecom**, navele su da im je bilo lakše prilagoditi se na posvojenje (*...kako sam već bila mama, onda drugi put mi je bilo lakše... (4); S drugim smo bili uvjereni da sve znamo (6); ...nije baš da se nisam*

susrela s djecom nikad... (7)). U obiteljima u kojima su posvojitelji **posvojili drugo dijete**, sudionice istraživanja su navele da je prilagodba drugog djeteta bila lakša, jer se ono povezalo s prvim djetetom, odnosno bratom ili sestrom (*...prvo se vezala uz brata... (2)*). Sudionice su nadalje navele da im je prilagodbu olakšala i **razvojna dob djeteta** (*...nema tu nikakvih većih organizacijskih poteškoća kao u situacijama kad dođe malo dijete... (6)*), **karakter djeteta** (*...on je tako smireno bio dijete, jednostavno, nekomplikirano... (4)*; *...strašno fin, pristojan, društveno osjetljiv, ozbiljan za svoju dob... (6)*), **mogućnost komuniciranja djeteta s biološkom braćom i sestrama** (*Mi smo u kontaktu s njezinom sestrom i njezinom braćom (2)*), **te informiranost iz literature o posvojenju i izazovima posvojenja** (*...mi smo to sve pročitali u literaturi... (2)*).

Okolnosti koje otežavaju inicijalnu prilagodbu. Prema iskazima sudionica istraživanja može se zaključiti da im je inicijalnu fazu prilagodbe otežavao doživljaj **nagle promjena dnevne rutine** (*...trudila sam se da on može odspavati, onda se probudi jedan, pa uzmem jedno dijete, pa dva sata, pa odem u dnevnu sobu, pa plače... (8)*; *...u tih pet minuta slobodnog vremena što ga imaš za sebe moraš oprati zube, otići na WC i to je to... (9)*), **nesigurnost u vlastite roditeljske kompetencije** (*...pa si isto nesiguran, isto tako se malo bojiš... (9)*), **nedostatak iskustva s djecom** (*...ja nisam nikad u životu držala dijete tako malo u rukama... (5)*) i **nedostatak formalne podrške nakon posvojenja** (*...nadam se da će ubuduće biti više podrške posvojiteljima... (7)*). Nalazi ovog istraživanja, slično nalazima drugih studija o posvojiteljima (Berry i sur., 1996, prema Daniluk i Hurtig-Mitchell, 2003), upućuju na zaključak da je za uspješnu prilagodbu posvojiteljskih obitelji važna dobra prethodna priprema te kvalitetna podrška posvojiteljima u suočavanju s različitim zahtjevima koji proizlaze iz nove roditeljske uloge. Jedan od efikasnih načina ublažavanja posvojiteljskog stresa svakako je pravovremena priprema i informiranje potencijalnih posvojitelja o izazovima roditeljstva djeteta određene razvojne dobi, te organiziranje različitih servisa i usluga koje trebaju biti dostupne posvojiteljima radi lakšeg snalaženja u njihovoj roditeljskoj ulozi u prvom adaptacijskom periodu.

Važnost neformalne podrške. Sudionice istraživanja naglašavaju da im je u inicijalnoj fazi prilagodbe bila izuzetno važna neformalna podrška od strane bliže okoline. Kao značajnu navode u prvom redu podršku od partnera (*Suprug mi je bio podrška... (3)*; *...suprug naravno... (5)*), zatim od članova šire obitelji (*Bake su pomagale... (5)*; *Kad je trebalo mjeriti temperaturu, došli su pokazati nam kako to ide, tako da je to olakšavalo (9)*), te podršku od

strane drugih posvojitelja (...važno je da možeš nazvati neke ljude koji su u tome... (3)). Sudionice istraživanja su istakle svoje pozitivno iskustvo da je za uspješnu inicijalnu prilagodbu izuzetno važno da se potencijalni posvojitelji **što više povežu s drugim posvojiteljima** (Tako da je dobro povezati se s drugima... (4); ...onda nekako lakše se nosiš s tim... (9);...bilo mi je izuzetno važno da sam vidjela da ima još ljudi u istoj situaciji... (9)), da se dodatno educiraju o samom posvojenju, posebno **kroz Školu za posvojitelje** (Ja definitivno svakom preporučam da ide u tu Školu (1); ...ako mogu ići u Školicu (4); Mislim da bi Školica svakako trebala biti (9)), da se uključe u **volontiranje** (...da volontiraju... (5)), u **raspravu na Internet forumima čija je tema posvojenje** (...čini mi se da možda nije loše učlaniti se tamo, na toj Rodi... (9)), u rad **udruga posvojitelja** (...nađi ljude koji jesu u tome... (9)). Preporučuju svakako i čitanje dostupne **literature o posvojenju**(...da čitaju literaturu... (4); ...bilo bi dobro pročitati koju knjigu na temu posvojenja... (7); ...ima odličnih knjiga stvarno... (10)). Iz svega navedenog vidljivo je da je mogućnost oslanjanja na različite neformalne izvore i oblike podrške izuzetno bitan resurs koji uvelike može pomoći posvojiteljima u kvalitetnoj pripremi za posvojenje te im olakšati inicijalnu prilagodbu na posvojenje.

4.2. Doživljaj partnerskog odnosa i roditeljske uloge

Analizom odgovora ispitanika na drugo istraživačko pitanje: „Kako posvojitelji doživljavaju svoj partnerski odnos i roditeljsku ulogu nakon realiziranog posvojenja?“ dobivene su sljedeće kategorije koje opisuju iskustva posvojiteljica u roditeljskoj i partnerskoj ulozi nakon posvojenja:

Bliskost. Sudionice istraživanja opisuju doživljaj veće bliskosti i produblivanja odnosa s partnerom nakon posvojenja (*Sad se možemo razumjeti kroz jedan pogled... (4); Još smo se više zbližili (5); Mislim da smo si zapravo još bliži (9)*). Navode da u periodu nakon realizacije posvojenja primjećuju **pozitivne promjene kod partnera** (*Onda ga vidiš kako se uz djecu promijenili... (4)*). Zadovoljstvo kvalitetom partnerskog odnosa u periodu nakon zasnivanja posvojenja sudionice istraživanja interpretiraju kao rezultat **prethodne visoke kvalitete partnerskog odnosa** (*Partnerski odnos je ostao isti, nepromijenjeno dobar (1); Nema nikakvih promjena (8); Kao i prije posvojenja (10)*), kao posljedicu **boljeg upoznavanja partnera kroz postupak posvojenja** (*Skroz sam ga u drugom svjetlu vidjela... (4)*), **razvijanja otpornosti i konstruktivnih načina rješavanja kriza prije posvojenja** (...imali smo kao mladi bračni par neke svoje krize koje smo naučili rješavati... (6)) te kao posljedicu **usklađenosti odgojnih**

postupaka u roditeljskoj ulozi nakon posvojenja (*...kad pita neku glupost, a nas dvoje u isti glas odgovorimo (6)*).

Iz rezultata ovog dijela istraživanja može se vidjeti da sudionice istraživanja općenito doživljavaju pozitivan utjecaj posvojenja na kvalitetu njihova partnerskog odnosa. Ovakvi rezultati govore u prilog očuvanja stabilnosti posvojiteljskih obitelji što je pokazatelj uspješnih procesa prilagodbe. Navedeni rezultati sukladni su ranije spomenutim istraživačkim nalazima koji upućuju na to da je postotak razvoda u posvojiteljskim obiteljima čak manji nego u biološkim obiteljima (Dalen, 2011).

Usmjerenost na roditeljstvo. Sudionice istraživanja opisuju svoje iskustvo da su u periodu nakon realizacije posvojenja, one i njihovi partneri prvenstveno bili usmjereni na roditeljsku ulogu, a tek onda na partnerski odnos (*...tako da smo se mi jednostavno našli u toj ulozi da smo postali prvenstveno roditelji... (2); ...mi umjesto da se bavimo sobom, onda opet pričamo o njima... (4); Jako smo fokusirani na njega (9)*).

Zajedničko vrijeme u obitelji. Govoreći o promjenama u partnerskom odnosu, sudionice istraživanja naglašavaju da nakon posvojenja provode više vremena svi zajedno kao obitelj (*Više idemo van, na izlete, u šetnju... (5); ...onda se pola sata mazimo, puse si dajemo... (9)*), no istovremeno primjećuju i da imaju manje vremena za međusobno druženje samo s partnerom (*...imamo manje vremena za sebe međusobno ... (1), ...u biti imamo puno manje vremena za sebe nego prije... (4)*). Navedeni rezultati pokazuju da posvojiteljice kvalitetno zajedničko provođenje vremena svih članova obitelji doživljavaju s jedne strane kao bitan čimbenik obiteljske kohezivnosti i zadovoljstva partnerskim odnosom, no istovremeno s druge strane primjećuju da im nedostaje vremena da se posvete samo partnerskom odnosu, što dugoročno može biti određen rizik za očuvanje zadovoljstva i stabilnosti u partnerskom odnosu.

Zadovoljstvo roditeljskom ulogom. Dobiveni odgovori sudionica istraživanja vezani uz doživljaj roditeljske uloge pokazuju da su posvojiteljice generalno zadovoljne svojim snalaženjem u roditeljskoj ulozi (*Mi smo sada obitelj... (2); Dobro sam se snašla (5); U ulozi roditelja se sad snalazim toliko dobro (6)*), te da iskustvo posvojenja djeteta atribuiraju izrazito pozitivno (*...svaki dan zahvalim nebesima što se to dogodilo... (3); ...ni jednu sekundu nisam požalila što sam posvojila... (5)*).

Okolnosti koje olakšavaju roditeljstvo. Sudionice istraživanja navode da im roditeljsku ulogu uvelike olakšava *pozitivan karakter djeteta* (...on je stvarno jako drago dijete... (1)), *podrška obitelji* (Djeda, bake, teta, mi, svi smo zaposleni oko nje (3); Ja sam si posložila i ispomoc oko njega... (5)), mogućnost korištenja prava na *posvojiteljski i roditeljski dopust* (Ja sam na porodijskom dopustu... (5)) te *dobra organizacija vremena* (...tako da nisam zanemarila ni svoje potrebe (5)).

Okolnosti koje otežavaju roditeljstvo. Sudionice istraživanja opisuju da im roditeljsku ulogu otežava *nedostatak vremena* (Ja trenutno osjećam manjak vremena (6); ...malo mi je žao što nismo više zajedno... (6)), specifične *djetetove razvojne faze* (...inat faza koju prolaze i sva druga djeca... (1)), *nemogućnost odlaska na roditeljski dopust zbog niske naknade* (...glavni je razlog što nismo išli to što je naknada za roditeljski dopust 1600 kuna...(1)), *velika razlika u godinama među djecom* (...velika razlika u godinama među dečkima... (6)), te *nedostatak praktične podrške u okviru šire obitelji* (...nema neke bake u kući koja bi obavljala dio poslova... (6)).

Specifični izazovi roditeljstva posvojenog djeteta. Iako su neke sudionice istraživanja istakle svoj stav da je odgoj posvojenog djeteta jednak odgoju biološkog djeteta (...nije mi tu ništa neobično... (6); Ti su problemi odrastanja toliko univerzalni... (7); Svatko je poseban na svojstven način, ali ne vidim da je to sad nešto vezano uz posvojenje (10)), postoje i određeni specifični izazovi roditeljstva svojstveni samo posvojiteljima. Primjerice, sudionice istraživanja ističu svoju zauzetost i brigu oko *pravovremenog i prikladnog upoznavanja djeteta s činjenicom posvojenja* (Vodimo ju na ta mjesta gdje je ona rođena, pa joj objašnjavamo (3); Ona od početka kada je posvojena, mi njoj pričamo priču otkad je došla prije spavanja...(7)), te potrebu za *adekvatnom pripremom posvojenog djeteta na moguće negativne reakcije okoline* (...najveći izazov je da ih pripremiš da oni budu dovoljno sigurni u sebe da ih ne poljulja nečiji zlobni komentar... (4))

Sumiranje svih odgovora na drugo istraživačko pitanje pokazuje da se u periodu nakon posvojenja posvojitelji u svojoj roditeljskoj i partnerskoj ulozi susreću s različitim okolnostima koje im s jedne strane olakšavaju, a s druge strane otežavaju realizaciju i usklađivanje tih uloga. Opisane pozitivne ili negativne okolnosti često se razlikuju od situacije do situacije. Navedeno upućuje na zaključak da je pri sagledavanju potreba posvojiteljskih obitelji, svakoj obitelji nužno pristupiti individualizirano, uvažavajući njezine specifične okolnosti i iskustva. U

kreiranju i provedbi programa podrške treba se rukovoditi iskazanim potrebama od strane samih korisnika tj. posvojiteljskih obitelji jer je „*podrška u procesu posvojenja vrijedna samo ako se odnosi na ono što posvojenik i posvojiteljska obitelj žele i mogu koristiti*“ (Practice guidance on assessing the support needs of adoptive families - Adoption and Children Act, 2002,10).

4.3. Doživljaj odnosa okoline prema posvojiteljima

Analizom odgovora na treće istraživačko pitanje: „Kako posvojitelji doživljavaju odnos okoline prema njima nakon realiziranog posvojenja?“ dobivene su sljedeće kategorije:

Pozitivne reakcije iz bliže okoline. Iz odgovora sudionica istraživanja vidljivo je da su se posvojiteljice tijekom i nakon realizacije posvojenja susretale uglavnom s pozitivnim reakcijama okoline na posvojenje. Kao što je već navedeno u odgovorima na prethodna istraživačka pitanja, velik dio sudionica istraživanja istaknuo je **veliku podršku bliže okoline** u realizaciji posvojenja (*Sve reakcije su bile pozitivne... (6); Mi osobno nismo naišli na neke negativne stvari (10); Što se tiče rodbine, tu su svi njih prihvatili... (2); I moji i njegovi su bili apsolutno oduševljeni... (9); Prijatelji su nam od početka bili podrška (1); ...svi prijatelji, poznanici, totalno im je to super... (9), U firmi je bilo baš sve pozitivno (5)...Mi smo jako dobri sa susjedima, oni su to nekako otvoreno i pozitivno prihvatili... (2)*).

Navedeni odgovori upućuju na zaključak da posvojitelji u većini slučajeva imaju dostupnu podršku iz različitih neformalnih izvora (od rođaka, prijatelja, kolega na poslu, susjeda). Snažna mreža neformalne podrške te iskazivanje prihvatanja posvojenog djeteta od strane osoba iz bliže okoline važan je faktor dugoročne uspješne prilagodbe i dobrog funkcioniranja posvojiteljskih obitelji.

Nepovjerenje okoline prema posvojenju. Unatoč opisanim pozitivnim reakcijama bliže okoline, treba naglasiti da su neke sudionice istraživanja doživjele i iskustvo **početnih otpora i suzdržanog stava okoline prema posvojenju**. Tako je iz analize odgovora sudionica istraživanja vidljivo da su se u nekima slučajevima posvojiteljice susretale s predrasudama okoline te izražavanjem **negativnih očekivanja o razvojnim ishodima posvojenog djeteta** (*Ljudi malo znaju o tome i imaju puno predrasuda (2); Čuli smo svakakvih reakcija: pa što će vam to, pa ne znate kakvi su to geni, ...kao da svi očekuju da će maloljetni delinkvent doći u posvojenje... (6)*). Također opisana iskustva posvojiteljica govore o tome da predrasude prema

posvojenju nešto češće izražavaju starije generacije (npr. roditelji posvojitelja) koje i dalje daju **prednost biološkom roditeljstvu** (*“Moj tata se u početku protivio” (5), “Sa svekrvom je sve to skupa bio više nekakav tabu, znala je govoriti - to je druga rasa, vi ne znate što ćete dobiti, možda će to biti neki generik” (8)*). Ipak i u opisanim slučajevima, sudionice istraživanja ukazale su na to da je s vremenom došlo do **postepenog prihvaćanja opcije posvojenja** od strane djedova i baka, pri čemu je iskustvo neposrednog odnosa i izgradnje bliskosti s posvojenim djetetom dovelo do ublažavanja predrasuda i u konačnici do bezuvjetnog prihvaćanja posvojenog djeteta. Prihvaćanje posvojenog djeteta od strane okoline, a naročito od strane djedova i baka, izuzetno je važno, posebice kada se uzme u obzir da posvojenjem nastaje neraskidiv odnos srodstva između posvojitelja i njegovih srodnika s jedne strane te posvojenika i njegovih potomaka s druge strane.

(Ne)primjerene reakcije stručnjaka. Vezano uz doživljaj odnosa različitih stručnjaka prema posvojiteljima i posvojenom djetetu, sudionice istraživanja navele su da su nakon posvojenja uglavnom bile u kontaktu s liječnicima pedijatrima, odgajateljicama u vrtićima i učiteljicama, dok je daljnja suradnja sa stručnjacima iz centra za socijalnu skrb u vidu organizirane podrške nažalost izostala. U određenim primjerima sudionice istraživanja su istakle izrazito **pozitivno iskustvo suradnje s liječnicima** (*Liječnica je bila super, odlična osoba... (2)*), no također neke posvojiteljice su iskazale svoje nezadovoljstvo **neprimjerenim reakcijama i needuciranošću stručnjaka** (*...u odnosu s liječnicima nisam baš zadovoljna, voljela bih da se više educiraju o posvojenju... Ima tako doktorica koja mi svaki put pred djetetom naznači: Pa to ste vi posvojeni! (4); Stekla sam dojam da nas liječnici u neku ruku favoriziraju, ali u smislu sažalijevanja «Joj, jadno dijete, pa ajde ugrat ćemo ga negdje». (9)*).

Pozitivni stereotipi okoline o posvojiteljima. Kada su u pitanju neprimjerene reakcije okoline prema posvojiteljima i posvojenoj djeci, sudionice istraživanja su posebno istakle iskustvo čestog doživljavanja pozitivnih **stereotipa o posvojiteljima kao „spasiteljima“** (*Doživjeli smo to veličanje nas kao posvojitelja... (2); Reakcije tipa: „Kako ste vi plemeniti!“... (6)*). Posvojiteljice su pri opisu navedenih iskustava izražavale svoje nezadovoljstvo, posebice s komentarima okoline u kojima ih se percipira i veliča kao „posebno milosrdne“, „senzibilne“ ljude i slično. Sudionice istraživanja navedene reakcije smatraju nepotrebnima i neprikladnim (*Karitativan čin je to što ja sudjelujem u Kapi dobrote, a ja prema mojoj djeci nisam karitativna. Nego oni mene usrećuju. To je čak i jedna vrsta roditeljske sebičnosti. Uvjetno rečeno, svaki roditelj ima djecu zato što to želi (2)*);

Opisano iskustvo pozitivnih stereotipa okoline prema posvojiteljima često se opisuje i u stranoj literaturi. Tako primjerice Adesman i Adamec (2004) navode različite «mitove» s kojima se susreću posvojitelji, a koji zapravo predstavljaju predrasude prema posvojenju i posvojenom djetetu. Među njima nalaze se i predrasude o posvojiteljima kao „milosrdnim ljudima velika srca“, što posvojitelji negativno doživljavaju te naglašavaju da je prikladnije govoriti o milosrđu u kontekstu volontiranja ili doniranja novaca u humanitarne svrhe, a ne u kontekstu odgoja djeteta. Takav stav izrazili su i sudionici ovoga istraživanja, naglašavajući da je primarna motivacija posvojitelja „*biti roditelj, a ne human čovjek velikog srca*“ (4).

Prešućivanje činjenice posvojenja široj okolini. Zbog različitih negativnih iskustava i neprimjerenih reakcija okoline prema posvojenju, neke sudionice istraživanja navode svoj stav da je bolje prešutjeti činjenicu posvojenja široj okolini (radi zaštite djeteta od predrasuda iz okoline), dok druge navode da oni kao posvojitelji pažljivo selekcioniraju koga će iz okoline i kada upoznati s činjenicom posvojenja (“...*mi smo to prešutjeli... jer sam ranije doživjela da me pitaju imam li problema s pravim djetetovim roditeljima*” (10)), “... *ne da neću reći, nego čemu, pogotovo ako čovjeka neću više vidjeti...*”(9)). Iz navedenih iskustava sudionica istraživanja može se vidjeti da se u našem društvenom okruženju često kao „prava obitelj“ doživljava samo konvencionalna obitelji, dok se istovremeno sve druge forme obiteljskog života, pa tako i posvojiteljske obitelji, odnosno posvojitelji kao roditelji, smatraju manje “pravima”. Opisana iskustva ukazuju ne samo na prisutne predrasude u društvu već i na temeljno neznanje i nerazumijevanje instituta posvojenja. Iz svega navedenog vidljiva je potreba za dodatnom edukacijom i senzibilizacijom javnosti za ispravno shvaćanje posvojenja. Također nužan je daljnji rad na razbijanju predrasuda da zasnivanje obitelji posvojenjem nije zamjena za pravu obitelj, već da to jest prava obitelj.

5. Zaključna razmatranja i preporuke

U radu su predstavljeni rezultati istraživanja provedenog metodom polustrukturiranog dubinskog intervjua sa deset posvojiteljica, koje je imalo za cilj dobiti uvid u iskustva prilagodbe posvojiteljskih obitelji na posvojenje te o reakcijama okoline na posvojenje. Dobiveni rezultati istraživanja generalno ukazuju na pozitivna iskustva posvojiteljica s inicijalnom prilagodbom i reakcijama okoline na posvojenje. Posvojiteljice posebno ističu zadovoljstvo realizacijom i kvalitetom roditeljske uloge, jačanjem bliskosti i zajedništava u partnerskoj ulozi nakon posvojenja, te zadovoljstvo neformalnim izvorima podrške iz svoje okoline (od strane članova šire obitelji, prijatelja, susjeda, kolega na poslu te drugih posvojitelja).

Posvojiteljice opisuju i određene teškoće s kojima su se susretale u periodu neposredno nakon dolaska posvojenog djeteta u obitelj. Poteškoće u prilagodbi posvojenog djeteta povezane su sa spavanjem, s početnom nezainteresiranošću i odbijanjem kontakta, s iskazivanjem tjeskobe i plača prilikom odvajanja od posvojiteljica i slično. Posvojiteljice navode da je opisani period iskazivanja teškoća u prilagodbi posvojenog djeteta bio kraćeg trajanja (od nekoliko tjedana do nekoliko mjeseci) te da su sve navedene teškoće s vremenom uspješno prevladane.

Zanimljivi rezultati ovog istraživanja dobiveni su u pogledu analize doživljaja i iskustava posvojiteljica o okolnostima koje su im olakšavale prilagodbu na posvojenje te kvalitetnu realizaciju roditeljske uloge. Posvojiteljice tako navode kao izuzetno značajna sljedeća iskustva: mogućnost postepenog upoznavanja djeteta prije posvojenja, mogućnost stjecanja prethodnih iskustva (privatnih ili profesionalnih) u radu s djecom, upoznavanje razvojnih potreba djeteta određene dobi, povezivanje s iskusnijim osobama (roditeljima, posvojiteljima) radi razmjene savjeta i informacija, mogućnost oslanjanja na praktičnu pomoć iz neformalnih izvora, uključivanje u programe pripreme i edukacije za potencijalne posvojitelje te čitanje dostupne literature o izazovima posvojenja.

Kao nepovoljne okolnosti koje otežavaju prilagodbu na posvojenje sudionice istraživanja su istakle doživljaj nekompetentnosti i nedovoljne pripremljenosti za roditeljsku ulogu, nedostatak formalne podrške nakon posvojenja (od strane različitih stručnjaka i institucija koje bi trebale ponuditi različite vrste usluga namijenjene specifičnim potrebama posvojiteljskih obitelji), niske naknade za vrijeme roditeljskog dopusta, suočavanje s neprimjerenim reakcijama stručnjaka te s predrasudama iz okoline.

Kada je riječ o percepciji stavova okoline prema posvojenju te o odnosu okoline prema posvojiteljskim obiteljima, iskustva i doživljaj sudionica istraživanja se tu vrlo razlikuju.

Posvojiteljice tako navode da su u većini slučajeva doživjele pozitivne reakcije okoline, no u nekim situacijama susrele su se i s iskazivanjem različitih predrasuda i stereotipa prema posvojiteljima i posvojenoj djeci. Tako su npr. neke sudionice istraživanja doživjele iskustvo početnih otpora, favoriziranja biološkog roditeljstva te suzdržanog ili negativnog stava okoline prema posvojenju, popraćenog predrasudama o posvojenoj djeci kao „djeci koja će se prije ili poslije pokazati problematičnom“. Početni otpori bili su prisutni i kod nekih roditelja potencijalnih posvojitelja, no u opisanim slučajevima vidljivo je da iskustvo neposrednog kontakta može dovesti do postepenog ublažavanja predrasuda te u konačnici do bezuvjetnog prihvaćanja posvojenog djeteta od strane bliže okoline. Navedeni rezultati ovog istraživanja upućuju na zaključak da se u našoj kulturi još uvijek susrećemo s predrasudama da je biološko roditeljstvo jedino pravo roditeljstvo, dok se s druge strane posvojitelje često percipira kroz stereotip „spasitelja napuštene djece“, što same posvojitelje stavlja u nelagodnu poziciju te im nameće veliku odgovornost pravovremene i adekvatne pripreme posvojene djece na suočavanje s mogućim neprimjerenim reakcijama okoline.

Navedeni rezultati istraživanja svakako ukazuju na potrebu za dodatnom edukacijom i senzibilizacijom javnosti za temu posvojenja. To se posebno nameće kao važno i u kontekstu bolje pripreme i edukacije stručnjaka koji rade s posvojenom djecom (posebice pedijatara, odgajatelja i učitelja) za adekvatno ophođenje prema posvojenoj djeci i posvojiteljima.

Pri sumiranju dobivenih rezultata u ovom istraživanju važno je napomenuti da prikazani rezultati nisu reprezentativni za cijelu populaciju posvojitelja (što i nije namjera kvalitativnog istraživanja). Nadalje, dobivene rezultate treba tumačiti u kontekstu uvažavanja nekih specifičnih obilježja sudionika ovog istraživanja. Prije svega treba reći da dobiveni nalazi govore o iskustvima i percepciji posvojiteljica, dok istovremeno nedostaje sagledavanje muške perspektive. Također važno je podsjetiti da se analizirana iskustva s prilagodbom na posvojenje odnose na iskustva posvojiteljica sa završenom višom ili visokom stručnom spremom iz grada Zagreba i bliže okolice, te na iskustva posvojiteljica koje su prije zasnivanja posvojenja dobrovoljno prošle program edukacije „Škole za posvojitelje“, dok nažalost većina posvojitelja u Hrvatskoj za sad nema to iskustvo. Dakle, ovim istraživanjem nisu opisana iskustva prilagodbe posvojiteljskih obitelji iz manjih sredina, niti iskustva posvojitelja s nižim stupnjevima obrazovanja i onih koji nisu bili uključeni u program pripreme. Dobivene rezultate istraživanja o pretežito pozitivnim iskustvima prilagodbe treba stoga sagledati u kontekstu navedenih ograničenja pozitivno selekcioniranog uzorka posvojitelja.

U svakom slučaju budućim istraživanjima bilo bi važno obuhvatiti širi uzorak posvojitelja te detaljnije sagledati s kakvim se specifičnim izazovima susreću posvojitelji ovisno o različitim karakteristikama posvojitelja, posvojene djece, posvojiteljskih obitelji te bioloških obitelji posvojene djece. Također bilo bi vrijedno detektirati moguće razlike u reakcijama okoline na posvojenje u različitim sredinama u Republici Hrvatskoj. Odgovori na navedena i mnoga druga zasad neodgovorena istraživačka pitanja u području posvojenja u Republici Hrvatskoj dali bi potpuniji uvid u izazove s kojima se susreću različite posvojiteljske obitelji u Hrvatskoj. U budućim istraživanjima svakako bi bilo poželjno i više pažnje posvetiti perspektivi same posvojene djece, kako bi se moglo bolje razumjeti njihovo iskustvo i pomoći im u onim područjima funkcioniranja u kojima im je pomoć potrebna.

Na samom kraju treba reći da iako ograničenog dometa zaključivanja, dobiveni nalazi ovog istraživanja daju vrijedne uvide u specifične izazove posvojenja te smjernice za unapređenje prakse u ovom području u Republici Hrvatskoj. Oni imaju svoju aplikativnu vrijednost koja prije svega proizlazi iz potrebe sagledavanja različitih iskustava posvojitelja te uvažavanja korisničke perspektive u kreiranju politika usmjerenih na zaštitu prava i interesa posvojene djece te na osnaživanje posvojiteljskih obitelji.

U kontekstu specifičnih okolnosti koje su sudionice ovog istraživanja detektirale kao rizične ili zaštitne faktore za kvalitetniju prilagodbu posvojiteljskih obitelji, rezultati ovog istraživanja upućuju da je u kontekstu unapređenja sustava posvajanja u Republici Hrvatskoj potrebno sljedeće:

- organizirati sustavniju i kvalitetnu stručnu podršku posvojiteljskim obiteljima prije, tijekom i nakon realizacije posvojenja (u tom kontekstu potrebno je učiniti dostupnijom različitu stručnu literaturu o posvojenju na hrvatskom jeziku, organizirati različite servise te mreže usluga poput savjetovanišnog rada s članovima posvojiteljskih obitelji i slično)
- unaprijediti praksu pripreme potencijalnih posvojitelja i posvojenika za posvojenje, koja treba obuhvaćati obaveznu pripremu i edukaciju posvojitelja o različitim izazovima koje sa sobom donosi realizacija roditeljske uloge, te omogućiti postepeno upoznavanje djeteta i posvojitelja prije realizacije posvojenja,
- poticati daljnje neformalno umrežavanje posvojitelja putem programa nevladinih udruga, internetskih foruma i slično, radi razmjene informacija i savjeta,

- provoditi dodatne edukacije i senzibilizacije javnosti, a posebice stručnjaka različitih profila koji dolaze u kontakt s posvojiteljskim obiteljima, radi razbijanja predrasuda o posvojenju te njegovanja pozitivnog i adekvatnog ophođenja prema posvojiteljskim obiteljima,
- provoditi dodatna istraživanja kako bi se sagledavanjem različitih aspekata posvojenja dobila jasnija slika o aktualnom stanju, potrebama i efikasnim načinima podrške posvojiteljskim obiteljima.

Realizacija posvojenja u najboljem interesu djeteta svakako zahtjeva veće ulaganje značajnih resursa u kvalitetnu pripremu i podršku posvojiteljskim obiteljima prije, tijekom i nakon realizacije posvojenja. Kako bi se unaprijedio proces posvojenja u Republici Hrvatskoj nužno je učiniti dostupnijim različite usluge te institucionalne i vaninstitucionalne oblike podrške posvojiteljskim obiteljima. To je posebice važno u adaptacijskom periodu neposredno nakon dolaska djeteta u obitelj, no bitno je da stručna podrška bude dostupna posvojiteljskim obiteljima i u kasnijim periodima suočavanja s različitim izazovima, kako bi kroz cjelokupan proces izgradnje i osnaživanja, svaka posvojiteljska obitelj u punom smislu riječi postala mjesto zaštite i promoviranja najboljeg interesa svakog posvojenog djeteta, ali i dobrobiti svih članova posvojiteljskih obitelji.

Literatura

Ajduk, M. (2013) *Bitna obilježja posvojenja*. Završni rad. Zagreb: Pravni fakultet – studijski centar socijalnog rada.

Adesman, A. i Adamec, C. (2004) *Parenting Your Adopted Child*. New York: McGraw-Hill.

Birovljević, J. (2011) *Posvojenje u Republici Hrvatskoj iz perspektive posvojitelja*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet – studijski centar socijalnog rada.

Brodzinsky, D. M. (1993) Long-term Outcomes in Adoption. *The Future of Children*, 1(3), 153-166.

Dalen, M. (2011) *The State of Knowledge of Foreign Adoptions*. Posjećeno 24. kolovoza 2011. na mrežnoj stranici: <http://www.community.com/adoption/adopt/research.html>

Daniluk, J. C. i Hurtig-Mitchell, J. (2003) Themes of hope and Healing: Infertile Couples Experiences of Adoption, *Journal of Counselling & Development*, 81 (4), 389-399.

Degmenčić, P. (2004) Dvadesetogodišnje iskustvo u postupku posvojenja u Centru za socijalnu skrb Osijek. U: Radat, K. /ur./ *Uloga socijalnog rada u zaštiti djece - Zbornik radova: Prvi simpozij socijalnih radnika povodom 50. obljetnice osnivanja Društva socijalnih radnika 01.-03. Lipnja, 2004*. Zagreb: Hrvatska udruga socijalnih radnika, 156-167.

Gajer-Pijacun, Đ. (1983) Institut usvojenja gledan s psihološkog stajališta. U: *Nadležnost organa starateljstva za primjenu Zakona o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske* (str. 121-136). Zagreb: Republički zavod za socijalni rad SRH.

Grgec-Petroci, V., Lacković Lj. i Maleš, D. (2011) *Obitelji se razlikuju*. Zagreb: Obiteljski centar grada Zagreba.

Groza, V. i Rosenberg, K. F. (2001) *Clinical and Practice Issues in Adoption*. Workman Publishing: New York.

Kralj, S., Modić-Stanke, K. i Topčić-Roseberg, D. (2014) *Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelji, odgojno-obrazovne institucije i okolinu*. Zagreb: Adopta – udruga za potporu posvajanju. http://www.adopta.hr/images/ADOPTA_istrazivanje.pdf Posjećeno 15.09.2015.

Hrabar, D. (2008) Posvojenje na razmeđi interesa posvojitelja i posvojenika. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58, (5), 1107-1139.

Jakovac-Lozić, D. (2000) *Posvojenje*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.

Malm, K. i Welti, K. (2010) Exploring Motivation to Adopt. *Adoption Quarterly*, 13 (10), 185-208.

Mesec, B. (1998) *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socijalno delo.

Nagle, D. (2006) *Ne osjećam se prestara za mamu*. Zagreb: Alineja.

Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 57/2011, 61/2011 i 25/2013.

Practice guidance on assessing the support needs of adoptive families - Adoption and Children Act (2002) Nottingham: Department for children, schools and families.

Silin, M. W. (1996) The Vicissitudes of Adoption for Parents and Children. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 13 (3), 255-289.

Radočaj, T. (2007) Pravo djeteta na odrastanje u obitelji: smjernice za praktičan rad na državnom i međudržavnom posvojenju i udomiteljskoj skrbi – prijevod dokumenta „*The Childs Right to Grow Up In A Family: Guidelines for Practice on National and Intercountry Adoption and Foster Family Care (1997)*”. Adoption Centre Sweden, Swedish National Committee of the International Council on Social Welfare and the International Social Service, *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), 233-256.

Tarroja, M. C. H. (2015) Preadoption Risks, Family Functioning, and Adoption Secrecy as Predictors of the Adjustment of Filipino Adopted Children. *Adoption Quarterly*, 18 (3), 234-253.

Topčić-Rosenberg, D. (2012) Intervju: Registar posvojitelja je besmislen ako mu je svrha prebrojavati. <http://www.profitiraj.hr/novosti/topcic-rosenberg-registar-posvojitelja-je-besmislen-ako-mu-je-jedina-svrha-prebrojati-posvojitelje/> Posjećeno 09.12. 2012.